ГРАЂАНСКОПРАВНИ ДЕЛИКТИ (ПРОУЗРОКОВАЊЕ ШТЕТЕ)

доцент др Снежана Дабић Никићевић

Уводне напомене

- Чл. 16 ЗОО уводи начело забране проузроковања штете - „Свако је дужан да се уздржи од поступка којим се другом може проузроковати штета.”
- *Neminem laedere* – општа забрана да се другоме причини штета.
- Проузроковање штете као извор облигације.
- Повреда опште дужности да се не причини штета рађа тзв. вануговорну одговорност (разликује се од уговорне и предуговорне) – штета која је настала поводом повреде опште обавезе нешкођења, а не повреде постојеће обавезе између субјеката.
- Одштетноправни однос се рађа проузроковањем штете, између оштећеног лица (повериоца) и одговорног лица (дужника).
- Суштина је у обавези на накнаду штете.

Субјекти одштетноправног односа

- Одговорно лице ≈ штетник.
- Штетник јесте лице које је проузроковало штету – уједно је најчешће и дужник накнаде штете.
- Оштећеник јесте лице које је претрпело штету – поверилац накнаде штете.
- Одговорно лице јесте лице које је дужно да накнади штету (дужник накнаде штете) – најчешће је то штетник, али може бити и неко друго лице (када штетник из неког разлога не одговара).

Врсте одговорности за штету

- Према основу одговорности:
  - субјективна одговорност
  - објективна одговорност
  - одговорност по основу правичности
- Према природи повређене правне норме:
  - уговорна одговорност
  - вануговорна одговорност
  - предуговорна одговорност
- Према томе за чије се радње одговара:
  - одговорност за своје радње
  - одговорност за туђе радње

Основ одговорности за штету

- У основу се налази одговор на питање зашто је неко одговоран за штету, зашто неко постаје дужник накнаде штете, односно зашто штету не сноси оштећени (ималац повређеног имовинског добра или лице чији је интегритет личности повређен), већ се коначне последице штете преваљују на одговорно лице (штетника или треће лице).
- Основи одговорности (постављени алтернативно – довољан је само један да би настала одговорност за штету):
  - кривица – код субјективне одговорности
  - створени, одржавани или контролисани ризик од наступања штете – код објективне одговорности
  - правичност – код одговорности по основу правичности

Услови одговорности за штету

- Основ ≠ услов одговорности
- Услови одговорности су правне чињенице које морају да постоје да би неко лице било дужно да надокнади штету. Уколико нема услова за одговорност, оштећени ће сносити коначне последице проузроковане штете.
- Разликују се у зависности од основа одговорности.
- Општи услови (њихово постојање је нужно за наступање сваке врсте одговорности):
  - штета
  - узрочност (узрочно-последична веза између радње или пропуштања штетника и настанка штете).
- Посебни услови:
  - кривица је претпоставка само субјективне, а не и објективне одговорности
  - код појединих случајева одговорности траже се још неки услови.

Услови одговорности за штету

- Противправност? Спорно је да ли се сматра посебним условом код субјективне одговорности (ЗОО не помиње); савремено одштетно право сматра кривицу јединим посебним условом.
- ЗОО предвиђа разлоге за искључење одговорности: нужна одбрана, крајња нужда, отклањање штете од другога, дозвољена самопомоћ, пристанак оштећеног.

Штета - појам

- Нужан услов да би се одговарало за штету – не одговара се за покушај причињавања штете већ само ако је штета заиста наступила.
- ЗОО не дефинише појам штете, али уређује њене врсте.
- Штета је умањење нечије имовине (стварна штета), спречавање њеног увећања (измакла корист), као и наношење некоме физичког бола или психичког бола или страха (нематеријална штета) – чл. 155 ЗОО

Штета - врсте

- Материјална (тиче се онога што неко има) и нематеријална (тиче се онога што неко јесте – физички или психички бол или страх)
- Стварна штета (проста, обична, *damnum emergens* - упоређује се вредност имовине пре и после штетне радње) и измакла добит (*lucrum cessans* – спречавање повећања имовине)
- Непосредна (директна последица штетникове радње, нпр. телесна повреда) и посредна (индиректна последица штетникове радње, нпр. губитак зараде)
- Позитивни уговорни интерес (штета коју уговорник трпи јер сауговорник није испунио уговорну обавезу) и негативни уговорни интерес (предуговорна фаза, апсолутно ништави уговори, поништени рушљиви уговори...)
- Предвидљива штета (коју је штетник могао да предвиди у време закључења уговора) и непредвидљива штета (која се није могла објективно предвидети)

Узрочна веза

- ЗОО не дефинише.
- Узрочна веза јесте веза између штете и штетникове радње.
- Доказује је оштећени – да је штетна радња довела до штете.
- Проблем - ако је низ околности утицао на настанак штете, међу којима је и штетникова радња - прихваћена је теорија адекватне узрочности – ако је људска радња према редовном току ствари и животном искуству подобна да изазове штету.

Кривица - појам

- Субјективни услов (уједно и основ) код субјективне одговорности - везује се за штетника и његово понашање.
- Кривица није дефинисана у ЗОО.
- Кривица је израз *друштвеног прекора штетниковог вољног понашања*.
- Према томе шта је тачно предмет друштвеног прекора, да ли штетниково ментално стање (његова зла или слаба воља) или његов поступак, разликујемо:
  - Субјективно мерило: настало под утицајем доктрине кривичног права. Заснива се на потреби да се изврши друштвени прекор штетникове слабе или зле воље. Тиче се умног понашања штетника, подразумева испитивање психичког односа штетника према својој радњи и њеним последицама. Кривица се схвата као психички факт, а њени појавни облици су умишљај и нехат.
  - Објективно мерило - кривица се схвата као социјални факт; не утврђује се стање свести и воља штетника већ се испитује његов поступак, то јест упоређује се његов поступак са очекивањима друштва о томе какав је тај поступак требало да буде.
- Код нас је прихваћено објективно мерило - судови, при оцени, утврђују како се штетник понашао и како би се понашало разумно и пажљиво лице, те упоређују та два закључка.

Кривица - појам

- Штетник мора бити деликтно способан да би одговарао по основу кривице (да је способан да схвати значај и домашај својих поступака и да њима управља).
- У ЗОО прихваћен систем претпостављене кривице
  - кривица се претпоставља, не мора је доказивати тужилац, али је претпоставка оборива, те дужник доказује да није крив
  - пребачен терет доказивања на туженог, иако иначе важи правило да доказује тужилац
  - претпоставља се само обична непажња, те ако се за одговорност захтева тежи облик непажње (груба непажња или намера), онда то мора да докаже оштећени

Кривица – облици (степени)

- Битно због претпоставке кривице (претпоставка се односи само на обичну непажњу) – понекад може бити важно доказати виши степен кривице.
- Намера – свесно причињавање штете и циљ је да се штета причини (директни умишљај) или свесно причињавање, али без таквог циља (евентуални умишљај)
- Непажња – проузрокује се штета без хтења, али је она настала јер се штетник није понашао као иоле пажљив човек (крајња непажња), односно, као врло пажљив човек (обична непажња)
- ЗОО помиње само намеру, крајњу и обичну непажњу.

Објективна одговорност

- Одговорност за штету без обзира на кривицу.
- Основ одговорности: створени, одржавани или контролисани ризик; повећана опасност од настанка штете; стицање користи од обављања делатности од које потиче повећана опсаност од наступања штете.
- Услови: доказује се постојање штете, а узрочност се претпоставља (довољно је само учинити вероватним да је штета настала од опасне ствари или опасне делатности).
- Опасна ствар је ствар која представља повећану опасност од настанка штете својим постојањем (нпр. експлозиви, хемикалије...), својствима (нпр. струја), због свог положаја (нпр. положај крана...) или постаје опасна употребом (нпр. нека машина, аутомобил). Одговорно лице је ималац ствари.
- Опасна делатност јесте људска активност која представља повећану опасност од штете и онда када је обавља разуман и пажљив човек. Одговорно лице је лице које обавља опасну делатност.

Одговорност по основу правичности

- Одговорност за штету иако одговорно лице није криво.
- Накнада штете од деликтно неспособног лица по основу правичности
  - чл. 169 ст. 1 ЗОО: „*У случају штете коју је проузроковало лице које за њу није одговорно, а накнада се не може добити од лица које је било дужно да води надзор над њим, суд може, кад то правичност захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање штетника и оштећеника, осудити штетника да накнади штету, потпуно или делимично*.“
- Накнада штете од родитеља малолетника способног за расуђивање
  - чл. 169 ст. 2 ЗОО: „*Ако је штету проузроковао малолетник способан за расуђивање који није у стању да је накнади, суд може, кад то правичност захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање родитеља и оштећеника, обавезати родитеље да накнаде штету, потпуно или делимично, иако за њу нису криви*.“

Одговорност за другог

- Одговорност за другог јесте најчешће одговорност због пропуста у пружању дужног надзора над штетником или због пропуста у избору.

1) Одговорност родитеља за своју децу
2) Одговорност другог лица за штету коју је причинило малолетно лице
3) Одговорност за душевно оболеле и заостале у умном развоју
4) Одговорност послодавца за штету коју причини запослени трећем лицу
5) Одговорност правног лица за штету коју проузрокује његов орган

Посебни случајеви одговорности за штету

- Правна природа одговорности је различита (различити су и услови под којима се одговара као и каква се штета надокнађује).
- Чл. 180-184 ЗОО.

1) Одговорност државе услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација
2) Одговорност организатора приредби
3) Одговорност због неуказивања неопходне помоћи
4) Одговорност у вези са обавезом закључења уговора
5) Одговорност у вези са вршењем послова од општег интереса

Накнада штете – принципи и циљеви

- Накнада штете у грађанском праву лежи на више **принципа**:
  - отклањање штетних последица по оштећеног,
  - санкција за грађанскоправну одговорност,
  - преваљивање штете са оштећеног на одговорног (који је најчешће и штетник),
  - надокнада мора бити стварно или барем економски замена за оно што се надокнађује,
  - тежи се што потпунијој накнади, мада то није увек могуће – ипак боље било каква накнада него никаква, итд.
- У томе се могу видети и **циљеви** накнаде штете:
  - компензација
  - превенција (донекле)

Накнада имовинске штете

- Накнада имовинске штете је накнада због умањења нечије имовине или спречавања њеног увећавања, као и накнада за повреду неког законитог интереса.
- Видови накнаде имовинске штете
  - Натурална реституција
  - Новчана накнада
- Висина накнаде – штета и ништа преко штете.
- Принцип интегралне накнаде штете.
- Посебна правила накнаде имовинске штете (у случају смрти, у случају телесне повреде или нарушења здравља; у случају повреде части и ширења неистинитих навода)

Накнада неимовинске штете

- Накнада неимовинске штете је накнада штете због претрпљеног: физичког бола, психичког бола (због умањења животне активности, наруженості, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица) и страха.
- Неновчана накнада неимовинске штете – успостављање ранијег стања:
  - објављивање пресуде
  - објављивање исправке
  - повлачење изјаве
  - било који други облик накнаде којим се може остварити сврха која се постиже накнадом (нпр. јавно извињење)

Накнада неимовинске штете

- Новчана накнада неимовинске штете – спорна њена оправданост, али је преовладало да може.
- Надокнађује се:
  - оштећеном у случају физичког бола, психичког бола и страха (за сопствени живот и тело).
  - другим лицима у случају:
    - смрти блиског лица - брачном другу, деци, родитељима, а браћи и сестрама и ванбрачном партнеру ако је између њих и умрлог постојала трајнија животна заједница
    - нарочито тешког инвалидитета - брачном другу, деци, родитељима, а ванбрачном другу само ако је између њега и повређеног постојала трајнија животна заједница
- Суд води рачуна о томе да ли околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдава, као и о значају повређеног добра, циљу коме служи та накнада, као и о томе да се њоме не погодује тежњама које су неспојиве са њеном природом и друштвеном сврхом
- Право на накнаду материјалне штете је непреносиво - али постаје преносиво када је признато правноснажном судском одлуком или писменим споразумом.
- Спорно је да ли се правним лицима може признати право на накнаду нематеријалне штете због повреде угледа, части, слободе или права личности.